

Intervjui

dr. Neven Budak - dr. Mladen Ančić

Čitateljstvo je već naviklo da u svakom broju Povijesnih priloga objavljujemo intervju sa istaknutim stranim povjesničarima. Ovaj broj predstavlja iznimku. Potaknuti događajima posljednjih mjeseci odlučili smo promijeniti započetu praksu i "složiti stvari na svoje mjesto". Događaji koji su nas potakli na promjenu sheme su u prvom redu Prvi kongres hrvatskih povjesničara koji je održan u prosincu 1999. godine. On je bez sumnje pokazao visoku razinu i raznolikost hrvatske historiografije. Rijetki su glasovi koji to ne priznaju. No, put k ostvarenju Kongresa bio je vrlo trnovit a atmosfera u kojoj su tekle prve pripreme nije bila nimalo ohrabrujuća. Hrvatski institut za povijest našao se na udaru nekih profesora Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta koji su na najgrublji način dovodili u pitanje znanstvenu razinu i organizaciju Kongresa. Veliki je uspjeh Prvog kongresa da je pokazao da Institut i Odsjek vrlo dobro surađuju i da ne postoji jaz između njih. Takav jaz možda postoji između pojedinaca ali ne i između ustanova. Barem je taj dojam ostavio Kongres. To su uostalom najbolje pokazali studenti povijesti Hrvatskih studija i Odsjeka za povijest koji su se zajedničkim snagama brinuli da Kongres protekne u najboljem redu. Vjerovali smo da je Kongres uspio premostiti nesuglasice i suprotnosti. Nedavni slijed događaja pokazao je, međutim, da smo u tom pogledu ipak bili naivni. Na početku 2000. godine pokrenuta je nova kampanja koju predvodi Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta, a uperena je protiv Hrvatskih studija. S obzirom da veći dio predavača na Studiju povijesti Hrvatskih studija dolazi iz Hrvatskog instituta za povijest, ta se "zimski" kampanja može tumačiti kao nastavak one "ljetne" kampanje uoči Kongresa.

Potaknuti ovim okolnostima Uredništvo Povijesnih priloga namjerno je izabralo dr. Budaka i dr. Ančića za sugovornike, jer su obojica medievisti time što prvi predaje na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta, a drugi na Studiju povijesti Hrvatskih studija. Budući da smo im odvojeno postavili (gotovo) ista pitanja paralelni intervju nema karakteristike klasične polemike. Intervjui su vođeni sredinom ožujka 2000., a njihovi će odgovori na neka vrlo osjetljiva pitanja baš zbog toga ostati svjedočanstvo jednog vremena. Dr. Neven Budak (1957.) diplomirao je povijest na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Doktorirao je 1991. godine na istom Odsjeku s temom "Urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća". Godine 1980. postao je asistent, a 1997. izvanredni profesor spomenutog Odsjeka te profesor na Central European University u Budimpešti. Objavio je osim brojnih članaka i rasprava i knjigu *Gradovi Varaždinske županije* (1994.). Dr. Mladen Ančić (1955.) diplomirao je povijest na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Godine 1996. doktorirao je na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu s temom "Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u doba Anžuvina". Godine 1987. zaposlio se kao znanstveni asistent na Institutu za Istoriju Bosne i Hercegovine, a od 1993. radi na Zavodu za povijesne znanosti HAZU u Zadru. Među brojnim radovima koje je objavio valja izdvojiti njegove knjige *Putanja klatna. Politički odnosi ugarsko-hrvatskog kraljevstva i Bosne u 14. st.* (1997.) i *Tko je pogriješio u Bosni.* (1999.).

Alexander Buczynski

Istaknuti francuski medievist Le Goff - jedan od najutjecajnijih povjesničara danas - smatra da se u srednjem vijeku nalazi glavni temelj naše civilizacije te da iz tog vremena potječu sve naše neuroze i dostignuća. Slažete li se s takvom ocjenom i odgovara li ona i u hrvatskom slučaju?

dr. Neven Budak

Istina je da je srednji vijek znatno obilježio našu današnjicu, ali je isto tako točno da je srednjovjekovno doba bilo oblikovano i mnogobrojnim utjecajima antike, odnosno kulturnih tekovina pred-srednjovjekovnih društava. Mi smo baštinici ne samo kulture nastale nakon razdoblja Seobe naroda, nego i mnogo starijih vjerovanja, običaja i - kako kaže Le Goff - dostignuća i neuroza. Primjerice: ono što će mnogi odmah povezati sa srednjim vijekom, ili kasnom antikom, jest kršćanstvo, bez kojega ne možemo niti zamisliti suvremenu europsku (pa i ne samo europsku) civilizaciju. Naš odnos prema moralnosti, prema obitelji, smrti, naša umjetnost, običaji, govor, toponimija i antroponimija - bitno su obilježeni kršćanskim vjerovanjima, bili mi kao pojedinci vjernici, ili ne. No, kršćanstvo nije nastalo ni iz čega, ono je niknulo iz židovske vjere i ima mnogo starije korijene no što je vrijeme kada se nametnulo kao jedina europska religija. Kršćanstvo nam je, osim toga, prenijelo i mnoge europske/mediteranske poganske običaje i vjerovanja pradačna postanka, poput Božića.

S druge strane, doba revolucija u 18. i 19. stoljeću, praćeno stoljećem ratova, izbri-salo je ili izmijenilo mnogo toga srednjovjekovnog iz naše svakodnevice. Promjene su zapravo započele već s reformiranjem pučke kulture u ranome novom vijeku, kada je društvena elita uz pomoć Crkve započela s intenzivnim brisanjem običaja za koje se smatralo da su nedovoljno kršćanski, ili čak poganski. Tehnološka i informatička revolucija posljednjih desetljeća, kao i globalizacija, udaljile su nas od srednjovjekovnih fenomena više no ikad

dr. Mladen Ančić

Jacques Le Goff samo je jedan od mnogih koji artikuliraju takvu misao. Zapravo, ona se već može smatrati "općim mjestom", bez ikakva pejorativnog prizvuka, sve, dakako, pod uvjetom da mislimo na današnju "zapadnu civilizaciju". Cijeli moderni zapadni svijet počiva na tečevinama srednjega vijeka. Tako, primjerice, još jedan poznati medievist, Geoffrey Barraclough, tvrdi kako za današnju Europu, s njezinom još uvijek aktualnom podjelom na Države/Nacije, razdoblje 9. i 10. st. predstavlja krucijalno formativno doba. On, nastavljajući svoju misao u metaforičkoj slici, govori o "europskoj zgradi" i razdoblju 9. i 10. st. kao "prizemlju" te i takve Europe, smatrajući dakle kako su upravo tada određeni parametri, i vanjski i unutarnji, cijele gradnje. Sa svim takvim ili sličnim mislima svatko tko poznaje europsku povijest zadnjih 15 stoljeća mora se bezuvjetno složiti. Ostaje, dakako, pitanje u kojoj se mjeri pojave i institucije mijenjaju i transformiraju kroz dugotrajne procese. No, u svakome slučaju ono što je bitno jest činjenica da između srednjovjekovne i današnje, moderne, Europe postoji neprekinuti razvojni luk.

"Hrvatski slučaj" u tome je kontekstu ponešto zaseban, zahvaljujući prije svega činjenici da je Hrvatska bila i ostala rubni prostor europskoga zapada, onaj prostor gdje je svijet europskoga zapada završavao, ne prelazeći, međutim, još uvijek u nešto drugo. Kao i svaki rubni prostor velikih civilizacija, i Hrvatska je kroz povijest mjesto gdje se dodiri i trenje između velikih kulturnih supersustava (civilizacija) amortiziraju. Današnja Hrvatska stoga ima mnogo toga što ju povezuje sa sred-

prije. Niti društveni ustroj, niti dosezi komunikacija, niti privredni sustavi, niti stvaranje obitelji - ništa više nije isto kao u srednjem vijeku. Ono što je ostalo vjerojatno su strah od smrti i nada u bolji svijet, ali oni su stariji od srednjeg vijeka. Prema tome, istina je da je danas dosta toga u našim životima srednjovjekovno, ali ne samo srednjovjekovno, nego i starije. Želimo li biti manje znanstveni, mogli bismo reći - vječno.

njovjekovnom Hrvatskom, ali i mnogo toga čemu se korijeni nalaze izvan europskih, ali i vlastitih srednjovjekovnih tradicija. Mnoge pojave i institucije našega današnjeg društvenog života mogu se kroz povijest pratiti izravno i neprekinuto sve do svojih srednjovjekovnih začetaka. Riječ je o takvim stvarima kao što su: ideja političke zasebnosti utemeljene u etničkoj zajednici i s korijenom u stvaranju prve političke organizacije nakon doseljenja hrvatske ratničke populacije; ideja zajedničkoga odlučivanja o životno važnim pitanjima kroz zasebna tijela; okviri i oblici urbanoga života, itd. itd. S druge strane, međutim, dugotrajni dodiri, trenje, pa i sukobi s drugim velikim kulturnim supersustavom od 16. do 18. st., doveli su prije svega do teritorijalne kontrakcije srednjovjekovne Hrvatske, a potom i djelomične reconquiste, što je sve ostavilo dubokih tragova, vrlo raspoznatljivih i u društvenom životu današnje Hrvatske. Možda najviše među kolektivnim frustracijama i neurozama!

Nema sumnje da je slavni francuski časopis Annales igrao presudnu ulogu u razvoju svjetske historiografije. Članovi uredništva tog časopisa bili su često istaknuti medievisti. Kako objašnjavate taj "avangardizam" medievista (Lucien Febvre, Marc Bloch, Emmanuel le Roy Ladurie, Georges Duby i spomenuti Le Goff) među povjesničarima i je li opravdana francuska dominacija u srednjovjekovnoj historiografiji?

dr. Neven Budak

Bavljenje srednjovjekovnom poviješću, uza sve teškoće koje nastaju zbog potrebnih specijalističkih znanja, ima svojih prednosti pred istraživanjem ostalih razdoblja. Naime, količina izvora kojima raspolažemo za istraživanje pogotovo razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka dovoljno je velika da bi nam omogućila napraviti korak prema nemogućem cilju što su ga postavili upravo analisti - totalnoj povijesti, ali je dovoljno ograničena, da bi ostala koliko-toliko pregledna. Istraživači kasnijih razdoblja, naročito 19. i 20. stoljeća, ne mogu se požaliti na nedostatak

dr. Mladen Ančić

Za procvat i uspjehe francuske historiografije svakako je najvažnija intelektualna i znanstvena klima stvorena razvojem strukturalističkih ideja, koje su svoju primjenu našle u svim humanističkim disciplinama. Udio, pak, medievista u razvoju takve francuske historiografije ipak ne bih označio krucijalnim - od petorice spomenutih ni Febvre ni le Roy Ladurie nisu, zapravo, bili specijalisti za srednji vijek već za ranomoderno doba, kao što je to bio i intelektualni "kum" cijeloga tog kruga - Braudel. Važnost i popularnost medievistike u novijoj historiografiji, s druge

izvornog materijala, ali se mogu požaliti na kognitivne sposobnosti istraživača: ogromne količine podataka koje nam stoje na raspolaganju jednostavno su nepregledne i nesavladive. Srednjovjekovno je razdoblje već dugo predmetom istraživanja, mnoge su predradnje izvršene, mnogo je građe objavljeno ili pregledano i sistematizirano, pa je istraživačima moguće baviti se inovativnim postupcima. Kada je riječ o novijoj povijesti, uz časne izuzetke, jer i među novevistima (smijemo li tako reći?) ima onih koji su bitno obilježili ukupnu povijesnu znanost, istraživači su uglavnom osuđeni na obradivanje dosad neobrađenih problema, na prikupljanje građe i obradu pojedinih užih problema.

Što se tiče opravdanosti dominacije francuske historiografije u medievistici, o njoj se može suditi različito. Naime, nisam siguran da unutar znanstvene javnosti doista postoji dominacija francuske historiografije nad, recimo, njemačkom. Prije bih rekao da po kvantiteti i kvaliteti te dvije historiografije stoje jedna drugoj uz bok. Osim toga, još dvije velike historiografije pripadaju toj prvoj grupi, a to su američka i ruska. Nemojmo zaboraviti da SAD imaju više medievista nego čitava Europa zajedno, a neki od njihovih znanstvenika pripadaju "prvoj ligi" svjetske medievistike. Ruski znanstvenici pišu mnogo i odlično, ali je u njihovom slučaju jezična barijera ta koja ih je gurnula u drugi plan. Rijetki su, poput Aarona Gurjeviča, koji su postali pojam za sebe. Francuska historiografija, osim toga, ima po mom mišljenju jednu manu. Iako su sve generalizacije neprecizne i netočne, ipak bih istaknuo da mi se čini, a mislim da nisam u tom mišljenju osamljen, da francuski povjesničari, pa čak i oni najveći, vole žrtvovati preciznost za račun efekta. Već i letimična usporedba njemačke i francuske historiografije pokazuje da Nijemci svoje radove opskrbljuju velikim (rekao bih: ponekad prevelikim) brojem bilježaka, kako bi svaku svoju tvrdnju, svaku iznesenu činjenicu potkrijepili dovoljnom argumentaci-

strane, treba tražiti svakako ponajprije u nastojanju modernoga svijeta da otkrije i upozna svoje korijene i začetke, o čemu je već bilo riječi. O tomu govori i činjenica da je, po statistici staroj nekih desetak godina, među profesionalnim njemačkim povjesničarima, kojih je bilo ukupno 6000, čak 1/3 otpadala na medieviste. I u toj njemačkoj historiografiji osjetila su se strukturalistička strujanja, no ne u takvoj mjeri i na takav način kako je to bilo među francuskim povjesničarima. Uspjeh i popularnost francuske historiografije, pa s njom i medievistike, možda bi trebalo pripisati upravo prihvaćanju strukturalističkih ideja. Čini mi se kako je upravo ta "suvremenost" francuskim historiografskim tekstovima otvorila put do širega čitateljskoga kruga. Sve to, međutim, još uvijek ne znači da u krugovima profesionalnih medievista postoji dominacija francuskih autora. Bloch, Le Goff, Duby, ali i Heers, jesu i danas velika imena, pa i stvarni uzori, no ne u tolikoj mjeri da bi doista dominirali u bilješkama današnjih znanstvenih radova. Suditi, pak, generalno i meritorno o ovakvoj ili onakvoj kvaliteti i vrijednosti njihova rada i rezultata, i to u rečenici ili dvije u okviru jednoga intervjua, ipak mi se čini u najmanju ruku pretencioznim.

jom. Francuski tekstovi uglavnom izgledaju bitno drugačije: tek se rijetke bilješke javljaju na dnu stranice. Često se ta nedovoljna potkrijepljenost podacima nadomješta lijepim stilom i zanimljivim i poticajnim razmišljanjima. Spomenuo bih kao primjer znamenitu knjigu Laduriea o selu Montailluo. To je bio jedini "povjesničarski" bestseler koji je, čini mi se, deset tje-dana bio na prvom mjestu najprodavani-jih knjiga u New Yorku. Osim toga, i me-du znanstvenicima ta je knjiga imala ogromnog utjecaja. Međutim, recenzije su, uz druge propuste, pokazale da je au-tor građu selekcionirao kako bi "namje-stio" zaključke. S francuskom historiogra-fijom, što znam i iz drugih primjera, valja biti oprezan kada se od nje preuzimaju zaključci i podaci, ali se treba prepustiti užitku čitanja i koristiti sjajne poticaje francuskih kolega, čijoj znanstvenoj ima-ginaciji nema premca.

Mislite li da su strani medievisti dobro upućeni u srednjovjekovnu povijest ovog dijela Europe, a napose Hrvatske? Postoje li u tome pogledu razlike između francuskih, engleskih, njemačkih i talijanskih medievista?

dr. Neven Budak

Općenito, strani povjesničari o srednjoj i jugoistočnoj Europi znaju vrlo malo, a o Hrvatskoj pogotovo. Dovoljno je pogle-dati čak i najpoznatije povijesne atlase, pa da vidite kako je područje Hrvatske "crna rupa" u europskom univerzumu. To nije neka specifičnost hrvatske sudbine. Samo velike nacije u regiji, poput Poljaka, pro-laze nešto bolje. Razlozi su za takvu indo-lentnost zapadnoeuropskih znanstvenika višestruki. Najvažniji je taj, što francuski povjesničari (a slično vrijedi i za ostale) misle da je povijest Europe isto što i fran-cuska povijest, te da sve ono što je izvan francuskog kruga utjecaja i dodira, a to je čitava srednja i istočna Europa, zapravo nije ni važno. To je slučaj i s Englezima, koji se zanimaju za malo toga "s druge strane Kanala", pa i s Talijanima. Nje-mački povjesničari, dakako, pokazuju vi-

dr. Mladen Ančić

Razina obaviještenosti stranih medievista o prilikama u Srednjoj-istočnoj Europi na relativno je visokoj razini, zahvaljujući ponajprije trudu mađarskih a onda i polj-skih i čeških povjesničara. No, riječ je tu, ponavljam, o poznavanju Srednje-istočne Europe u cijelini. S poznavanjem hrvatske srednjovjekovne povijesti stvari stoje bit-no drugačije - o njoj se u velikim histori-ografijama gotovo ništa ne zna i ne piše. Čak i kada se piše, obično u sklopu sinte-tičkih prikaza povijesti širih regija, takvo je pisanje prepuno gotovo nevjerovatnih greški i loših tumačenja. U jednome od novijih prikaza povijesti Srednje-istočne Europe u razdoblju od 1000. do 1500. godine, što ga potpisuje J. W. Sedlar, mo-že se, između ostaloga, naći tvrdnju da je prva hrvatska država nastala u Istri! Ili: u

še interesa za taj dio Europe, jer su Nijemci u njemu igrali važnu ulogu, ali Hrvatska je nekako ostala i u tom slučaju po strani. Drugi razlog zanemarivanja hrvatske povijesti jest jezična barijera, jer mi, kao što je dobro poznato, prevodimo vrlo malo, kao da smo uvjereni da drugi trebaju učiniti napor i naučiti hrvatski, žele li se baviti našom povijesti. Tek je ove godine objavljena jedna hrvatska povijest na engleskom jeziku, iz pera Ive Goldsteina, prva opsežnija knjiga te vrste nakon osamostaljenja. Trebalo nam je, dakle, devet godina za nešto što je trebalo biti napravljeno u vrijeme borbe za međunarodno priznanje Hrvatske. Treći je razlog slabom zanimanju za našu povijest u inozemstvu i taj da mnogi nisu bili svjesni postojanja Hrvatske, nego su ovu regiju promatrali kroz prizmu Jugoslavije, zanemarujući njezine posebnosti. Napokon, kriva je i metodološka nerazvijenost hrvatske historiografije, jer suvremenim historiografijama Zapada nismo imali puno za nuđenje. Sada su se svi ti uzroci stali mijenjati, pa čak i stvaranje i proširenje Europske unije znači porast zanimanja za rubne nacije, tako da možemo očekivati znatnije promjene u odnosu na hrvatsku povijest. Lijep je primjer za to velika proslava 1200-te obljetnice krunidbe Karla Velikog, u kojoj Hrvatska sudjeluje velikom izložbom u Splitu, jednom od pet u Europi (uz Njemačku, Italiju, Francusku i Englesku), a posljedica koje je i to da su se onovremena Hrvatska i Slavonija na povijesnim zemljovidima našle označene istom bojom kao i karolinško carstvo.

dvotomnome djelu američkoga povjesničara J.V. A. Fine o srednjovjekovnoj povijesti Balkana može se pročitati i to kako najviše vrela za hrvatsku srednjovjekovnu povijest donosi povjesničar 17. st. Ivan Lucius Lucić. Pri tomu autor očigledno ne poznaje prije svega tiskanc zbirke vrela za hrvatsku povijest toga doba, s nekih ukupno stotinjak knjiga. K tomu, zacijelo bi bio silno iznenađen, kao uostalom i dobar dio naših domaćih medievista, kada bi saznao da taj tiskani materijal ne predstavlja možda čak ni desetinu svega onoga što je sačuvano za razdoblje od 11. do početka 16. st.!!!

Tražeci razloge takvoj percepciji hrvatske srednjovjekovne povijesti izvan naše zemlje valja krenuti od činjenice da se Hrvatska politički osamostalila tek 1990. i da je tek tada, zapravo, mogla stvarno postati predmetom zasebnoga interesa. Do toga vremena, svjesno ili ne, zapadni su je povjesničari tretirali kao povijesno integralni dio nekakvoga zamišljenog južnoslavenskog prostora, što je, dakako stvarni nonsense - zemlje bivše Jugoslavije zajedničku povijest imaju tek od 1918! Je li se pri oblikovanju takvoga shvaćanja u europskih povjesničara radilo o svijesnome naporu da se pomogne očuvanju integriteta "miljenice" europskoga poretka utemeljenoga u Versaillesu, ili je posrijedi bila tek obična duhovna i intelektualna inercija teško je reći. Drugi dio problema predstavljaju naši povjesničari i naša historiografija, i to iz dva razloga. S jedne strane, i to mi se čini najvažnijim, naša je historiografija u cijelini, s časnim izuzecima, još uvijek orijentirana na deskripciju i pojedinačne pojave. S takvim pristupom nema mogućnosti komunikacije s današnjom, modernom povijesnom znanošću. Samo za ilustraciju navest ću kako sam nedavno dobio separat kolege Paula Stephensona, oxfordskoga predavača, koji piše o uspostavi vlasti bizantskoga cara Emanuela Komnena u Hrvatskoj u razdoblju oko 1170. godine. Iako zna hrvatski i koristi se našom literaturom, kolega Stephenson,

naprosto nije imao što citirati od naše literature. Nitko od naših povjesničara nije, naime, nikada tu uspostavu bizantske vlasti tretirao kao problem koji osvjetljuje povijesni kontekst. Za naše povjesničare to, kao i sve ostalo, jest dio "priče" o nacionalnoj povijesti "bogatij dogadajima". S druge strane, postoji i jezična barijera, za koju je posve iluzorno očekivati da će ju prijeći inozemni povjesničari - mi sami moramo objavljivati vani i učiniti naše rezultate dostupne drugima, štoviše učiniti svojevrsni pritisak kako bi ti povjesničari obratili pozornost onomu što nudi naše povijesno iskustvo. Pri tomu, dakako, valja mijenjati pristup te uočavati i razriješavati probleme, uvijek držeći na umu opći povijesni kontekst i uspoređujući ono što sami otkrivamo o svojoj prošlosti s onim što se već zna o povijesti drugih zemalja i regija.

Suraduju li hrvatski kolege dovoljno sa svojim kolegama u susjednim zemljama i kakva su Vaša iskustva?

dr. Neven Budak

Suradnja u posljednjih petnaestak godina stalno jača, a pogotovo je to postalo osjetno u novije vrijeme, ali nikako ne bismo mogli biti zadovoljni postignutim. Zahvaljujući katastrofalnoj politici u devedesetim godinama, koja nas je izolirala od Europe, nismo se uspjeli uključiti u projekte u kojima su naša mjesta zauzeli povjesničari iz drugih tranzicijskih zemalja. Tužno je pomišljati na novac i znanje što smo ih na taj način izgubili! No, uglavnom zahvaljujući privatnim inicijativama pojedinaца, uz minimalnu institucionalnu podršku, veze su jačale, usporedimo li ih s otužnom situacijom u vrijeme Jugoslavije i prvim godinama nakon osamostaljenja. Moram naglasiti odličnu tradicionalnu suradnju sa slovenskim kolegama iz Ljubljane, a u novije vrijeme i Maribora i Kopra, za koju je jedino šteta da još nije okrunjena nekim zajedničkim projektom.

dr. Mladen Ančić

Moja su iskustva na tome području određena činjenicom da živim u gradu koji se ovdje, u Zagrebu, drži "provincijom", i radim u ustanovi koja je po svome statusu tek "provincijalna podružnica" Hrvatske akademije. Te činjenice postaju relevantne uzme li se u obzir kako je cijeli sklop međunarodne suradnje u nas nažalost još uvijek monopol središnjih institucija, tako da svi pozivi na suradnju (konferencije, studijski boravci, specijalizacije i sl.) ostaju na stolovima i u ladicama "šefova" tih središnjih institucija. S tim se oni ponašaju kao s nagradama za poslušne i dobre "podanike". Već spomenuti Paul Stephenson, koji je u Hrvatskoj boravio u sklopu programa znanstvene razmjene između HAZU i Britanske akademije, otkrio mi je u razgovorima kako Britanska akademija odendavna strogo provjerava svakoga kandidata za razmje-

Očekujem da će s promjenom odnosa Europe i Amerike prema Hrvatskoj doći i do jačeg povezivanja naših povjesničara s inozemstvom.

nu kojega predloži HAZU, nakon što su Britanci otkrili kako mnogi koji su do sada posjetili njihovu zemlju u sklopu programa znanstvene razmjene uopće nisu bili znanstvenici! Tko je te ljude odabirao i slao, po kojim kriterijima, jesu zagonetke za koje je bolje zasad uopće ne tražiti odgovore. Valja samo pridodati, kako ne bi bilo nikakve zabune - ovakvo ponašanje nije ni izdaleka ograničeno samo na HAZU, ono je tipično za cijelu našu akademsku zajednicu.

No, suradnja nije ograničena samo na izravni kontakt. Mnogo važnijim čini mi se onaj segment koji se odnosi na pažljivo praćenje novih istraživanja i rezultata do kojih ono dovodi. Za to, pak, na kraju krajeva osobni kontakti i nisu tako bitni. Bitno je održavati sustave razmjene publikacija, imati pristupa onomu što se danas u svijetu publicira. U nas je, nažalost, to još uvijek stvar osobne inicijative, vlastitoga truda i napora, vrlo često i vlastitih sredstava za nabavku novih knjiga. No, i to je bolje od situacije kakva je vladala u socijalizmu, kada je pristup svjetskom tržištu ideja ipak bio znatno ograničeniji.

naših i ovih?

Kakva je suradnja između hrvatskih, mađarskih i bosansko-hercegovačkih povjesničara koji se bave temama srednjeg vijeka? U kojoj mjeri ta zajednička povijest pati od retrospektivnih nacionalističkih imputacija i stvaranja mitova?

dr. Neven Budak

dr. Mladen Ančić

Nekadašnji hrvatsko-mađarski prijepori oko zajedničke povijesti danas pripadaju prošlosti. Na neke se probleme sigurno i dalje gleda s različitih motrišta, kao, primjerice, na revoluciju 1848. i ulogu bana Jelačića u njezinu gušenju, ali to se danas smatra normalnim. Mislim da nema niti sporova oko pripadnosti nekih Zrinskih jednoj i drugoj povijesti, odnosno kulturi. Ugovor Hrvata s Kolomanom danas je zaboravljena tema. Mislim da su naši odnosi s mađarskim kolegama, baš kao i sa slovenskim i austrijskim, odlični. Što se tiče

S mađarskim povjesničarima uopće, pa tako i medievistima, koliko ja znam već postoje institucionalizirani oblici suradnje. Mađarska je historiografija, inače, zrela i moderna, što praktično znači dobrim dijelom odterećena starih mitova. Doduše, tu i tamo se pojave nesporazumi oko načina tretiranja srednjovjekovne povijesti današnje Slavonije, što ipak ne utječe bitno na ukupnu sliku. Stanje u Bosni i Hercegovini bitno je drugačije. Tamo je došlo do neprirodne smjene generacija - dio povjesničara starije i srednje generaci-

intervjui...

Povij. pril. 18, 405-424 (1999)

Bosne i Hercegovine, veze među institucijama i mnogim pojedincima pukle su s izbijanjem rata. Neki od srpskih povjesničara pokazali su se izrazitim nacionalistima, s kojima se nema o čemu razgovarati (recimo, Milorad Ekmečić), a ništa bolji nisu se pokazali ni neki od bošnjačkih kolega. Enver Imamović piše danas pseudopovijesna djela na tragu najgorih hrvatskih i srpskih tlapnji o "biblijskim" korijenima tih naroda. Od hrvatske je historiografije u Bosni ostalo malo, jer su pojedinci prešli u Hrvatsku. Ipak, ohrabruje činjenica da među bosansko-hercegovačkim povjesničarima ima razumnih i umjerenih ljudi, koji čine buduću jezgru znanstvene historiografije, s kojom ćemo zasigurno izgraditi dobre veze u skorijoj budućnosti.

je napustio je zemlju tijekom rata, neki su i preminuli, poput akademika Marka Šunjića. Tako stvoreni "prazni prostor" popunjava se izlaskom u "prvi plan" ljudi koji nemaju stvarnih kvalifikacija za takvu ulogu i koji postaju žrtve širih društvenih okolnosti. Nesredene nutarnje prilike i potpuna besparica lako od ljudi stvaraju potpune ovisnike o bilo komu tko je u stanju pružiti kakvu takvu materijalnu potporu. Dakako, materijalna je potpora, bez izuzetka, vezana uz određena očekivanja glede "rezultata" istraživanja, bez obzira radilo se o lokalnim političkim elitama, koje očekuju podršku u širenju nacionalnih mitova, ili međunarodnim udrugama i institucijama, koje očekuju upravo suprotno - negiranja bilo kakve važnosti nacionalnoga elementa u povijesti zemlje. Svojedobno mi je pokojni akademik Marko Šunjić objašnjavao tehniku traženja potpore kod lokalne podružnice Sorosove fondacije "Otvoreno društvo". Kod izradbe prijedloga istraživanja bilo je bitno ne spomenuti u njegovu naslovu ili obrazloženju pojam "hrvatski". Tako je on svoj projekt o kretanju cijena i nadnica tijekom 14. i 15. st. na hrvatsko-bosanskom području locirao na "dalmatinsko-bosansko područje" i bez ikakvih problema dobio solidnu materijalnu potporu. Ukupni je rezultat svega toga da je s povjesničarima u BiH prilično teško komunicirati - oni vrlo često preziru činjenice do te mjere da ih, primjerice, uopće ne dotiče čak ni tako uobičajeno saznanje kako je srednjovjekovna Bosna imala bitno drugačije zapadne granice od današnje BiH, odnosno da područje zapadno od rijeke Vrbasa naprosto nije bilo u sastavu bosanske banovine ili kraljevstva.

Izvanredni ste profesor povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, ali također predajete na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti. Tko pohada Vaša predavanja u Mađarskoj i koje su razlike između studija i studenata ovdje i tamo?

dr. Neven Budak

Sveučilište u Budimpešti izvodi samo poslijediplomske studije u trajanju od godinu dana. To je američko sveučilište, s američkim ustrojem i načinom rada. Studenti dolaze poglavito iz zemalja istočne (Rusija, Ukrajina, Bjelorusija, Baltičke zemlje), srednje (Mađarska, Poljska, Slovačka, u manjoj mjeri Češka) i jugoistočne Europe (Rumunjska, Bugarska, Jugoslavija). Iz ostalih zemalja ima manje studenata, pa tako i iz Hrvatske, ali ima i nešto zapadnih Europljana i Amerikanaca. U svakom slučaju, vrlo raznoliko društvo, uglavnom vrlo kvalitetnih studenata, od kojih možete dosta naučiti o njihovim vlastitim nacionalnim povijestima, pa i šire.

Razlike između studija su velike. Svi studenti koji tamo studiraju dobivaju stipendiju i moraju cijelu godinu boraviti u Budimpešti. Nastava je vrlo intenzivna i svakodnevna, tako da je fond sati u godinu dana veći nego na našim studijima u dvije godine. Pogodnost je i upotreba kompjutera, koje možete dobiti i na vlastitu upotrebu, te knjižnica koja je izuzetno bogata, posebno njezin medicistički odjel i zbirka časopisa. Velika je prednost i to što u nastavi sudjeluju profesori iz svih europskih zemalja, SAD i Kanade, a uz njih dolaze i brojni gosti. Studenti su tamo mogli slušati Le Goffa, Gurjeviča, Petera Burkea, Carla Ginzburga, Jürgena Kocku i mnoge, mnoge druge znamenite profesore. Studenti se potiču na sudjelovanje na okruglim stolovima, u radionicama i na znanstvenim skupovima, a najboljima se pomaže dobiti stipendije na zapadnim sveučilištima za nastavak studija ili istraži-

Pošto ste već spomenuli Sorosevu fondaciju "Otvoreno društvo" mogu Vas pitati kako Vi gledate na postojanje i rezultate djelovanja zasebnoga postdiplomskoga studija srednjovjekovlja na Srednjoeuropskome sveučilištu u Budimpešti.

dr. Mladen Ančić

S djelovanjem toga sveučilišta osobno sam se upoznao za jednodnevna boravka u Budimpešti 1996. godine, ali i preko onoga što sam čuo i vidio kod mladih kolega medicista, koji su skoro svi prošli školovanje na Srednjoeuropskome sveučilištu. Vjerujem kako to školovanje doista širi horizonte mladih znanstvenika i otvara mogućnost uvida u jedan drugačiji način rada i uopće pristupa znanstvenim problemima. S druge strane, međutim, ni gospodin Soros ne "baca novac kroz prozor" financiranjem jednoga tako glomaznog i skupog projekta kakav je Srednjoeuropsko sveučilište. Možda sam i previše skeptičan, čak i paranoičan, no siguran sam da on za svoj uloženi novac nešto očekuje i da cijela stvar nije pokrenuta iz filantropskih pobuda.

Ono što me, međutim, najviše zbunjuje jest saznanje da kolega Neven Budak, koji predaje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu ali i na Srednjoeuropskome sveučilištu u Budimpešti, u Zagrebu ne priznaje magisterije koje potpisuje u Budimpešti. Bilo bi dobro znati zašto je tomu tako, ali isto tako i zašto je tretman postdiplomaca iz Budimpešte u Zagrebu nejednak - zašto neki po povratku moraju proći kompletan postdiplomski studij, a drugi samo proširiti magistarsku radnju branjenu u mađarskoj prijestolnici. Možda se u odgovorima na ta pitanja dijelom kriju i odgovori na pitanje što gospodin Soros očekuje od financiranja Srednjoeuropskoga sveučilišta.

intervjui...

Povij. pril. 18, 405-424 (1999)

vanje. Kontakti studenata i profesora mnogo su manje formalni i intenzivniji nego kod nas.

Nažalost, proteklih godina bili smo svjedoci stupidne kampanje protiv Otvorenog društva i Srednjoeuropskog sveučilišta, što je za posljedicu imalo smanjen interes naših studenata za tamošnje studije. Neki su mi i otvoreno rekli da ne žele tamo studirati iz političkih razloga, odnosno straha od posljedica po njihovu daljnju karijeru. Tako su se neki političari i kvazi-intelektualci još jednom potrudili da našim studentima spriječe put prema Zapadu i suvremenim znanjima. Nadam se da će se i tu situacija promijeniti u novom političkom ozračju.

Kako objašnjavate veliku popularnost koju uživa srednjovjekovna hrvatska povijest naročito među studentima?

dr. Neven Budak

Nisam baš siguran da srednjovjekovna povijest još uvijek uživa popularnost kao ranijih godina. Prije je sklonost studenata srednjovjekovnoj povijesti bila očita, a bila je zasigurno posljedica opće popularnosti srednjovjekovlja, o čemu je već bilo riječi. Unatrag nekoliko godina mnoge je mlade ljude srednjem vijeku privlačila Medievalistička radionica koju su organizirali Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Međunarodno središte hrvatskih sveučilišta u Dubrovniku, a vodila ju je Zdenka Janeković-Römer. Rad na arhivskoj građi i prateća predavanja (a svakako i Dubrovnik kao takav) privukli su mnoge studente i mlade istraživače, ne samo iz Zagreba, i ne samo iz Hrvatske. No, zbog nedostatka novca radionica se više ne održava. Na poslijediplomskom studiju hrvatske povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu svake je godine sve manje onih koji žele proučavati srednji vijek. Sada se zanimanje studenata, čini mi se, okreće sve više ranom novom vijeku, što je također praćenje svjetskih trendova, i povijesti NDH, što je posljedica pro-

dr. Mladen Ančić

Čini mi se da je vrijeme velike popularnosti srednjovjekovne povijesti na neki način već na zalasku u svjetskim razmjerama, pa i u našim hrvatskim relacijama. Na svu sreću hrvatska se medievalistika dobro podmladila zahvaljujući ranijemu trendu, tako da moju generaciju, koja je sada u srednjim godinama, a u kojoj se osjećao akutni nedostatak specijalista za srednji vijek, sada nasljeđuje dosta brojnija nova generacija istraživača. Veći broj ljudi uvijek potiče konkurenciju, onu zdravu, i stvara potrebu za dokazivanjem, tako da bar za sada nema straha za hrvatsku medievalistiku.

intervjui...

Povij. pril. 18, 405-424 (1999)

mijenjenih političkih okolnosti, u kojima se taj dio hrvatske povijesti može slobodnije istraživati. No taj će se interes, vjerujem, uskoro iscrpiti.

Na početku prosinca 1999. održan je u Zagrebu Prvi kongres hrvatskih povjesničara. Jeste li zadovoljni njegovim radom i koja su po Vama glavna dostignuća?

dr. Neven Budak

dr. Mladen Ančić

S obzirom na okolnosti u kojima je Kongres pripreman i u kojima se održavao, vrlo sam zadovoljan njegovim rezultatima. Poznato je da se Kongres ozbiljno pripremao tek nešto više od dva mjeseca prije svog početka, što je doista jedinstven slučaj. Sukobi oko koncepcije Kongresa riješeni su nešto ranije, ali je ta rasprava odgodila normalnu pripremu skupa. Htio bih još jednom odati priznanje mladim kolegicama i kolegama iz Hrvatskog instituta za povijest, koji su obavili lavovski dio posla u nemoguće kratkom vremenu. Poznato je također i da je pokrovitelj Kongresa, tadašnji predsjednik Franjo Tuđman, iznerviran nekim izjavama povjesničara, postao vrlo suzdržan prema organizatorima. Naposljetku, Kongres se održavao u vrijeme najkritičnijeg stanja predsjednikova zdravlja, kada se svaki dan očekivalo da će se objaviti njegova smrt, što se trećeg dana i dogodilo, pa je odlučeno da se za taj dan planirane sekcije i tribina o nastavni povijesti ne održe. No, usprkos svemu, Kongres je sa svojim preko stotinu održanih referata i velikim brojem sekcija pokazao metodološko i tematsko bogatstvo hrvatske historiografije, kao i generacijsku obnovu. Vrlo važno je bilo i to da se pokazalo kako je naša povijesna znanost izmakla zamkama nacionalističkog mitologiziranja. Mislim da doista možemo biti zadovoljni postignutim.

Svakako je glavno dostignuće da je Kongres uopće održan. Nakon devet godina od osamostaljenja Hrvatske smogli smo snage održati taj jedan veliki skup, kakav se u bivšoj Jugoslaviji redovito održavao svake četvrte godine. Atmosfera, međutim, stvorena oko Kongresa bila je krajnje nezdrava, a za pojedine kolege sam zaključio kako su doista promašili profesiju - trebali su se odlučiti ili za političku ili za estradnu karijeru. Bilo je, k tomu, prilično neprijatno gledati kako prvoga dana jedan od uvodnih referata, onaj akademika Radoslava Katičića, izaziva u naših povjesničara konsternaciju i zabunu a kod novinara gotovo grčevitu potragu za tekstom, iako akademik Katičić nije rekao ništa što se u generalnim crtama već odavna ne može pročitati na stranicama svjetske literature.

Za vrijeme Kongresa održani su izbori za novo Predsjedništvo HNOPZ-a na kojima ste dobili najveći broj glasova. Kako vidite ulogu novog Predsjedništva i koje su njegove glavne zadaće u predstojećem mandatu?

dr. Neven Budak

Osnovna je zadaća Predsjedništva pripremiti slijedeći Kongres. Zasigurno ćemo se pobrinuti da taj bude pripremljen na vrijeme, a ne u posljednji čas kao prethodni. No, osim tog posla, HNOPZ ima i drugih zadaća. Mi moramo brinuti o sudjelovanju naših znanstvenika na Svjetskim kongresima i na svjetskim i europskim okupljanjima ekonomskih povjesničara, urbanih povjesničara, medievista i sličnim. Za odgovarajuće nastupe treba pripremiti i materijale kojima ćemo predstaviti našu povijesnu znanost, pa će priprema prikaza razvoja naše znanosti, bibliografija, biografskih leksikona i sličnih publikacija biti našim važnim ciljem. Moramo poraditi i na organizacijskoj strukturi povijesne znanosti, to jest na uhodavanju već formiranih i stvaranju novih sekcija u kojima će se okupljati oni koji se bave određenom problematikom. Za potrebe Prvog kongresa oformljeno je nekoliko sekcija (za povijest medija, žena, srednjeg vijeka, vjersku povijest, vojnu povijest, ekonomsku povijest i dr.), ali postoji zanimanje i za druge. Takve sekcije djeluju i u inozemstvu, pa će i to doprinijeti boljem povezivanju naših i stranih povjesničara.

Mnogo toga u našim planovima ovisi o financijskim sredstvima. Najavljeno je da će se odsad za znanost izdvajati više novaca, pa se nadamo odgovarajućoj potpori. Htjeli bismo pokrenuti i časopis na engleskom, u kojemu bismo objavljivali najbolje radove prethodno objavljene na hrvatskom. To bi bio izvrstan način da inozemnu javnost upoznamo s djelatnošću naše historiografije.

Što očekujete od djelovanja novoga Predsjedništva HNOPZ-a, izabranoga na Kongresu.

dr. Mladen Ančić

Sa sadašnjim stanjem duhova u hrvatskoj historiografiji ne vjerujem da će to Predsjedništvo bilo što ozbiljnije čak i pokušati uraditi. Za neke od članova pouzdano znam da to sve ne shvaćaju ozbiljno, dok za druge pretpostavljam kako im je članstvo u tome tijelu tek jedan od niza "trofeja" koji trebaju posvjedočiti o prestižnome društvenom položaju koji se mjeri takvim pozicijama.

Uoči samog Kongresa mogla se na raznim mjestima čuti ocjena da postoji otvoreno rivalstvo između Odsjeka za povijest i Hrvatskog instituta za povijest. Što mislite o tome i kako tumačite odnose među pojedinim povjesničarima?

dr. Neven Budak

Odnosi između Odsjeka za povijest i njegova Zavoda za hrvatsku povijest s jedne strane, a Hrvatskog instituta za povijest (nekada Instituta za historiju radničkog pokreta, pa onda Instituta za suvremenu povijest) s druge, prolazili su u proteklim desetljećima razne faze. Odnosi su uvelike ovisili o situaciji u kojoj se nalazio gornjogradski institut. U vrijeme svog osnivanja on je bio glomazna mašinerija u službi partijskog aparata, vrlo upitne znanstvene vrijednosti. S vremenom se broj zaposlenih smanjio, a većinu su činili znanstvenici koji su se bavili novijim razdobljima hrvatske povijesti, uključujući tu i 19. stoljeće. Odličan institutski časopis za suvremenu povijest imao je velikih zasluga za unapređenje cjelokupne povijesne znanosti u nas. Političke su promjene nakon 1989. dovele do promjena tema istraživanja, a potom i karaktera čitava Instituta. Kako je Institut bio "čedo" Franje Tuđmana, došlo je do novog spoja vlasti i Instituta koji je počeo naglo kadrovski bujati. To je dovelo do prvih napetosti među dvije ustanove: dok je Institut otvarao desetke mjesta, doduše uglavnom na projektima, Odsjek je jedva dobivao zamjene za ljude koji su umrli ili otišli u mirovinu, iako mu je za pravilno izvođenje nastave po važećem programu nedostajalo desetak nastavnika. Potom je postalo očito da je Institut favoriziran i kod odobravanja projekata: neki projekti na Odsjeku nisu dobili odobrenje, drugi su dobili minimalna sredstva, a Zavodu za hrvatsku povijest nije priznato pravo na vlastiti program, što je za posljedicu imalo nesigurnost radnih mjesta tamo zaposlenih i nemogućnost dobivanja finansijskih sredstava koja bi osigurala sustavan znanstveni rad. Tome valja pribrojiti i posvemašnju nestašicu sredstava za knjige,

dr. Mladen Ančić

Rivalstvo između takve dvije institucije, o kojemu se doista vrlo glasno govori, za mene je naprosto neshvatljivo. Uopće ne mogu razumjeti kako te institucije mogu biti rivalske, ako to nije rivalstvo za naklonost pa onda i "milost" vladajućih političkih krugova. Takav je način mišljenja tipičan za totalitarna društva koja u svim segmentima ovise o samo jednoj vladajućoj eliti. Govoriti o rivalstvu ovih dviju institucija, koje bi zapravo morale skladno i zajednički djelovati i nastupati kao puni partneri, zajedno sa svim drugim sličnim institucijama, znači perpetuirati totalitarni mentalitet kojega smo s teškom mukom počeli tek postupno transformirati nakon 1990. Ljudi koji ne mogu shvatiti da su ta vremena prošla, da se u novim uvjetima "svjetla društvene pozornice" ne usmjeravaju po direktivama nekakvih CK-a, pa više ni "Predsjedničkih dvora", vrlo će se brzo naći u slijepoj ulici. Društvenu poziciju, ugled, na kraju i materijalni probitak, neće u budućnosti donositi filijacija s nekom ustanovom već sve više osobne kvalitete i dosegnuti rezultati. Na kraju će institucije biti prisiljene tražiti takve pojedince koji će njima podizati ugled i prestiž. U takvim odnosima bit će dakako i rivalstva, ali samo u borbi za one najbolje, a ne na ovakav način kako to danas izgleda.

intervjui...

Povij. pril. 18, 405-424(1999)

opreću i putovanja.

Vrhunac napetosti izazvalo je otvaranje Hrvatskih studija i neskrivena ambicija Instituta da se počne baviti i dodiplomskom, a onda i poslijediplomskom nastavom. To sve je rađeno bez ikakvih konzultacija s Odsjekom, pa nije ni čudo da je izazvalo podozrenje kod povjesničara na Filozofskom fakultetu. Sve u svemu, bilo je očito da je Hrvatski institut za povijest "državotvorni" institut, kojemu prvenstvena zadaća nije bila promicanje znanosti, nego promicanje historiografske produkcije u službi tadašnjeg režima. No, usprkos tome, na Institutu je radio velik broj kvalitetnih znanstvenika, a posebno valja istaći činjenicu da je u nekoliko godina zaposleno puno odličnih mladih povjesničarki i povjesničara. Sada, kada su se političke okolnosti bitno izmijenile, mislim da će se i Institut brzo riješiti neznanstvenog balasta i pretvoriti se u ustanovu koja će imati izuzetno važnu ulogu u razvoju hrvatske povijesne znanosti.

Kako inače ocjenjujete stanje hrvatske historiografije i slijedi li ona europske i američke trendove?

dr. Neven Budak

dr. Mladen Ančić

Hrvatska je historiografija kompleksan fenomen (kao i svaka druga). Nju čine razne struje i vrlo različiti pojedinci: različiti po znanstvenom opredjeljenju, po kvaliteti svog obrazovanja, po ideološkom opredjeljenju. Zbog toga imamo kroato-centrične povjesničare, koji ne vide dalje od (da iskoristim sintagmu iz prijedloga programa Hrvatskih studija) kućnog praga, imamo ponekog nacionalista koji namjerno interpretira povijest "na veću slavu nacionalnu", imamo sljedbenike tradicionalne povijesti, koji su prestari da bi se mijenjali, neke među mladima koji precjenjuju svoje sposobnosti i loše rezultate sakrivaju iza velikih fraza, rijetke ostatke povjesničara koji svoj način rada iz vremena proučavanja radničkog pokreta i

Iz svega što sam do sada rekao jasno se može zaključiti kako nisam pretjerano sretan današnjim stanjem hrvatske historiografije. Mislim da je temeljni problem naše historiografije srednja vrijednost njezina finalnoga proizvoda - historiografskih tekstova. Uz vrhunске vrijednosti, koje se doista mogu staviti uz bok onomu što se danas radi u svijetu, naš prosječni historiografski uradak je daleko ispod onoga što nudi istovrsna produkcija razvijenoga svijeta. Naši tekstovi nemaju jasnu i preglednu shemu izlaganja, pojmovni aparat naših povjesničara nije ujednačen i izoštren, dok većina tekstova nema iskazane misli vodilje. Za sve to valja okriviti cjelokupni obrazovni sustav, u kojemu se još uvijek inzistira na mehanič-

intervjui...

Povij. pril. 18, 405-424 (1999)

socijalističke revolucije nisu znali promijeniti. No, imamo i odlične povjesničare, one koji nas mogu predstavljati ravnopravno bilo gdje u svijetu, koji su otvoreni novim inicijativama, kojima znanje dopušta ozbiljne analize i kvalitetne sinteze, koji su u stanju hrvatsku povijest sagledati u regionalnoj, europskoj ili svjetskoj perspektivi. U mjeri u kojoj je to u skućenim materijalnim uvjetima u kojima naša znanost djeluje moguće, oni slijede trendove suvremene europske historiografije i garancija su da će se historiografija u nas i dalje uspješno razvijati.

koj reprodukciji stečenoga znanja a potpuno zanemaruju poticaji kreativnosti sudionika obrazovnoga procesa. Konačno, cijeli je taj proces obrazovanja usmjeren na stjecanje diploma, kao preduvjeta rješavanju egzistencijalnih problema, a posve je odsutna usmjerenost ka ovladavanju tehnikama obradbe informacija i njihove kreativne primjene.

Mislite li da je historiografija u prošlosti bila opterećena političkim konformizmom? Kakva bi po Vama trebala biti suradnja između povijesne znanosti i politike?

dr. Neven Budak

dr. Mladen Ančić

Već i iz ovog što sam rekao slijedi da je takvog konformizma bilo. Uostalom, nitko pametan ne bi mogao tvrditi da u totalitarnim ili autoritarnim režimima nema povjesničara koji će se ponašati oportunistički. Osim toga, država je ta koja plaća projekte i znanstvenike, pa na taj način i određuje što će se istraživati. Sigurno je bilo glupo trošiti ogromna sredstva na istraživanje radničkog pokreta (ili, bolje reći, preuveličavanje radničkog pokreta) i veličanje socijalističke revolucije, ali ako drugih radnih mjesta nije bilo, jer je država plaćala za takva istraživanja, mogli ste ili ne biti povjesničar, ili istraživati što se od vas traži. Samo izuzetno jake znanstvene osobnosti mogle su se izvući iz te mreže. Sretni su bili oni koji su se bavili razdobljima koja partiju nisu zanimala, poput starog ili srednjeg vijeka. Njima je bio puno lakše ostati na znanstvenoj razini. No, istini za volju, i radnički pokret i socijalistička revolucija mogli su se istraživati na razne načine. Mogli ste istražiti ideologiju socijalne demokracije, ili ste mogli škrabati hagiografije poluanonimnih partijskih funkcionera. Ovo drugo je, naravno, bilo lakše i manje opasno.

Znanstvenici koji se bave humanističkim disciplinama u svim su društvima u nekoj vrsti braka s politikom. Pretežiti dio istraživanja u tim područjima danas još uvijek financira izravno ili neizravno država. Tko, pak, daje novac za njega nešto i očekuje. Razlike, međutim, i to vrlo važne i bitne, postoje u načinu definiranja međusobnih odnosa, i to u prvome redu ovisi o obliku organizacije društva. Država u visoko razvijenim demokratskim društvima, tamo gdje postoji ono što nazivamo "civilnim društvom", ipak znanstveniku ostavlja relativno široko polje autonomije, koje se zrcali u slobodi izbora tema i načina rada. U takvoj situaciji država, odnosno politika, rezultate i očekivanja kalkulira računajući dugo unaprijed. U totalitarnim ili duboko idelologiziranim društvima polje je autonomije vrlo suženo, a rezultati moraju zadovoljiti očekivanja naručitelja "odmah i sada", pružajući izravnu podršku vladajućoj ideologiji. Tu znanstvenik svojim rezultatima mora potkrijepiti ideološke postavke i dati im prived znanstvene istine.

Mi smo, pak, u 20. st. živjeli punih 50 godina, od 1941. do 1990., u totalitarnom

Na Kongresu sam iznio tezu, naizgled paradoksalnu, da je partijska politika u znanosti rezultirala time da se historiografija u metodološkom smislu okrenula građanskoj znanosti (nakon razlaza sa Sovjetskim savezom i početka otvaranja prema Zapadu), a da je potom postala nacionalno obojena (da ne kažemo nacionalistička), jer je kasnije ponovno zatvaranje, te nemogućnost dobivanja literature i stipendija, odnosno stvaranja veza s inozemnim znanstvenicima, rezultiralo time da su se povjesničari bavili samo nacionalnom poviješću i upotrebljavali samo nacionalna mjerila pri svojim ocjenama prošlog razvoja. To je isto bio rezultat ako ne sprege, a ono utjecaja politike na znanost u doba socijalizma.

Kada govorimo o toj sprezi, danas već možemo sagledati u tom smislu i proteklo desetljeće. Iako je demokratizacija društva bila očita, politika i znanost išle su ruku pod ruku. To i nije bilo tako teško, kako se na prvi pogled činilo: ako je moja teza o nacionalizaciji historiografije u vrijeme komunističkih vlasti točna, a rekao bih da jest, onda je takva historiografija vrlo spremno dočekala novu, nacionalističku vlast. Trebalo je samo promijeniti nekoliko naziva znanstvenih institucija i ukloniti nekoliko pravih marksista. Jugonostalgičara među povjesničarima, ma koliko se neke zbog toga voljelo optuživati, zapravo nije bilo. Nevolja je za novu vlast bila u tome što je jedna skupina znanstvenika, koja je i u prethodnom režimu očuvala znanstvenu i međunarodno koliko-toliko relevantnu razinu, nastavila raditi na isti način, ne podlegavši zovu primitivnog nacionalizma. Kako se ta skupina nalazila uglavnom (no nipošto jedino) na Filozofskom fakultetu, to je Odsjek za povijest navukao na sebe neprijateljstvo nove vlasti.

Novi korak u demokratizaciji Hrvatske, postignut u siječnju ove godine, trebao bi stvari znatno promijeniti. Nitko pametan ne misli da ćemo se preko noći riješiti veze politike i znanosti, ali se iskreno na-

društvu, a ostatak vremena u duboko ideologiziranom društvu. Totalitarni komunizam na prostoru bivše Jugoslavije, i to je vrlo važno uočiti i priznati, nije bio samo "odozgo" i nasiljem naturen, on je vremenom široko prihvaćen i mnogo se ljudi kreativno angažiralo u njegovu održavanju. To se, dakako, odnosi i na znanstvenike u humanističkim disciplinama, pa time i povjesničare. Uzalud je danas govoriti o tomu kako naši povjesničari nisu bili "poslušne sluge" režima - oni to doista i nisu bili, dobar je dio njih bio iznad pozicije slugu i aktivno je sudjelovao u dogradnji i očuvanju cijeloga sustava, čak i onda kada su djelovali iz pozicije "disidenta". Uostalom, i "disidenti" su "naši" koji su ponešto "skrenuli", a ne otvoreni protivnici samih zasada sustava - takvi nisu imali šansi za preživljavanje! To, međutim, ne znači da je sve što sada govorim artikulirano kao zamjerka ili osuda. Čovjek se u svakoj situaciji nastoji ponašati što je racionalnije moguće, a pojedinci koji to nisu u stanju smatraju se socijalno disfunkcionalnim! Za izlazak, pak, iz totalitarizma i rušenje totalitarne paradigme u vrijeme raspada svjetskoga "komunističkoga carstva" 1990. valjalo je u kratkome roku i učinkovito mobilizirati kolektivnu energiju ljudi i za to se najpogodnijim u svim tranzicijskim društvima pokazao nacionalni osjećaj. Nevolje su, međutim, počele onoga trenutka kada naša vladajuća elita nije shvatila da nacionalni naboje društva nije sam sebi cilj, već samo sredstvo koje otvara novi pravac društvenoga razvoja. Izravna je posljedica toga to da se od 1995. Hrvatska počela zaglibljivati u nacionalnoj ideologiji, a tu se dio povjesničara našao upravo na "svoje teritoriju", ponovno kreativno sudjelujući u dogradnji i održanju takvoga ideologiziranog sustava.

Tek s ulaskom u 21. st. konačno smo u prigodi početi stvarati "civilno društvo", koje dakako nije nikakav oživotvoreni ideal, ali je još uvijek najprihvatljivije od svega što moderni svijet nudi. Preduvjet

intervjui...

Povij. pril. 18, 405-424 (1999)

dam da će taj odnos biti bitno drugačiji. Ministarstvo će i dalje biti glavni poslodavac, pa će imati i pravo na neki utjecaj, ali će se pojaviti i drugi izvori financiranja (valjda neće presahnuti ni "Judine šku-de"). Osim toga, danas ne postoji monopol jedne ideologije koja bi mogla naručivati poslove od povjesničara. Nekim kolegama bit će sigurno teško, sada kad im po prvi put nitko neće govoriti što i kako trebaju pisati, ali oni su uglavnom blizu mirovine, pa će se riješiti svojih dilema.

Odnos između politike i znanosti, da zaključim, treba biti takav da politika podupire znanost, a da znanost po mogućnosti radi što hoće. Ako politika te rezultate može iskoristiti - dobro, ako ne - opet dobro.

za uspješnu izgradnju novih oblika društvene organizacije jest i puna svijest o tomu kroz što smo dosad prošli i svjesno odricanje starih misaonih obrazaca i navika. Pri tomu je prilično naivno vjerovati kako je dovoljno osuditi "devijacije" protekloga desetljeća, a zaboraviti bez kritičkoga preispitivanja sve ono što se događalo od 1945. do 1990. Nerijetko se javljaju glasovi koji bi sudili ovo posljednje desetljeće iz misaone i političke pozicije prethodnoga razdoblja. Svi takvi, međutim, morat će prije ili kasnije pogledati u poputbinu što je sobom nose i definitivno odbaciti stare navade i shvaćanja ne žele li ostati u kojoj od pokrajnjih i slijepih ulica društvenoga razvoja.

U posljednje vrijeme dio profesora s Filozofskoga fakulteta javno zahtijeva ukidanje Hrvatskih studija, posebice studija povijesti. Što Vi mislite o tome i kako ocjenjujete znanstvenu razinu tamošnjeg nastavnog programa i obrazovanje studenata povijesti?

dr. Neven Budak

O znanstvenoj razini Hrvatskih studija, a posebice povijesti, mogu reći vrlo malo. Službeno, zapravo, nimalo, jer mi na Filozofskom fakultetu nikad nismo dobili na uvid programe Hrvatskih studija. Čak i sada, kad smo na Fakultetskom vijeću zahtijevali od uprave da nam programe nabavi, dekan je to odbio učiniti. Svojedobno sam vidio jedan prijedlog programa, u kojem je kao predmet bio neveden "Lik i djelo Ante Starčevića". Bez obzira na to je li taj predmet postoji i danas ili ne, već i sam prijedlog pokazuje da ga je sastavljao netko tko o sveučilišnoj nastavi nema pojma i ne razlikuje predmete od kolegija. Zamislite kolegije koji se izvode u sklopu ovog predmeta. Osim toga, ove smo godine imali prilike sravniti program studija povijesti na našem Odsjeku i onog na Hrvatskim studijima za prvu godinu studija, jer je jedna studentica tražila prijelaz na Filozofski fakultet. Tako sam vidio da je satnica na Hrvatskim studijima

dr. Mladen Ančić

Upravo ova neukusna kampanja oko Hrvatskih studija jako dobro ilustrira stvari o kojima sam maloprije govorio. Podemo li od rječnika onih koji su najglasniji u takvim zahtjevima, koji javno govore o tomu kako čak treba hapsiti i pišu da "nekima treba začepiti gubicu", lako je primjetiti da on jasno ocrtava recidive totalitarnih misaonih obrazaca. Istu logiku represije zrcali i zahtjev za zatvaranjem i ukidanjem Hrvatskih studija, kojih je najveći grijeh što su otvoreno ugrozili stare monopole na jedinu istinu naslijeđene iz socijalističkoga doba. Zahtjevi su proračeni nemuštim objašnjenjima o nezakonitostima u procedurama i otvorenim krivotvorenjem realnoga stanja na Hrvatskim studijima. Pozorna bi usporedna raččlamba stanja na obje visokoškolske ustanove otkrila i vrlo neugodnih stvari glede znanstvenoga profila nastavnoga kadra na Filozofskome fakultetu, poput slučaja Stipe Šuvara. Taj se u cijeloj svojoj

znatno manja za one predmete koji se izvode na prvoj godini, a koliko znam, to vrijedi i za kasnije godine. Dakle, studenti tamo za puno manje rada dobivaju istu diplomu kao i naši studenti. Može li mi netko objasniti pravičnost takvog postupka?

No, osnovni je problem u postojanju Hrvatskih studija da nigdje na svijetu (volio bih čuti suprotan primjer) nema dva istovrsna fakulteta unutar jednog sveučilišta. Danas čak niti splitsko sveučilište ne može otvoriti Filozofski fakultet u Splitu, jer već postoji u Zadru. Protiv toga su isti oni, pa čak i nastavnici zadarskog Filozofskog fakulteta, koji nisu vidjeli ništa nenormalno u osnivanju Hrvatskih studija dvjesto metara dalje od Filozofskog fakulteta. Zagovornici Hrvatskih studija stalno ističu potrebu za konkurencijom. Nitko nema ništa protiv konkurencije. Dapače, sami smo svojedobno dali glavnu podršku osnivanju fakulteta u Zadru, potom u Puli i Osijeku, sada u Rijeci. Nitko nam ne može predbaciti da se bojimo konkurencije. Ovdje, međutim, nije riječ o konkurenciji: jedna institucija, novoosnovana, dobiva studentske kvote veće od one druge, nastavnici koji na njoj predaju dobivaju višestruko veće honorare, odobrava se otvaranje četrdeset radnih mjesta u vrijeme kada svako novo mjesto na Sveučilištu vlada jedva odobrava. Nastavnici koji smiju tamo predavati očito su birani po političkoj podobnosti. To nije bila nikakva konkurencija, nego politički utemeljeno učilište za podobne profesore i buduće podobne kadrovc. Naravno, kao i na svakoj takvoj školi, bilo je tu vrijednih nastavnika i studenata. Ipak, izjave koje ovih dana daju neki studenti pokazuju da je partijski odgoj ipak imao uspjeha, barem na dijelu studentske populacije.

Kada je već riječ o studentima, jedan je primjer ilustrativan za bahatost kojom je vodena ta institucija: nedavno je pri Hrvatskim studijima osnovana Udruga studenata povijesti Zagrebačkog sveučilišta. Pri tom se nije uzelo u obzir da već

znanstvenoj karijeri oslanjao na tako "istaknute" znanstvene autoritete kakvi su Josip Broz Tito, Edvard Kardelj, Vladimir Bakarić i slični, za što je nedavno od svojih kolega na istom tom Filozofskom fakultetu nagrađen i izborom u zvanje redovitoga profesora. Sve ovo posebice dobija na težini uzme li se u obzir timing ove kampanje - ona je pokrenuta nakon pobjede SDP-a na izborima 3. siječnja i "velikoga povratka" ljevice na političku scenu. Dio ljudi koji su bili duboko ukorijenjeni u stare "partijske strukture" sve je to očito shvatio kao povratak njihovih Parteigenossen u maticu društvenoga gibanja i oživljavanje starih oblika i obrazaca ponašanja. Taj način mišljenja koji političku vlast vidi kao svemoćnu bezličnu silu koja može neograničeno i nekontrolirano zatvarati, ukidati, začepiti gubicu nepoćudnima s jedne, ali i nagrađivati, uzdizati i držati u milosti podobne i poslušne s druge strane, ipak je stvar prošlosti. VLAST više nije i ne može biti vječna i nekontrolirana a njezina moć neograničena.

Teško bi od ljudi s takvim misaonim profilom bilo očekivati da shvate da je već i Zagrebačko sveučilište postalo preglomazan i neodrživ sustav, dok su s druge strane potrebe samoga grada Zagreba, bez njegova širega gravitacijskog područja, nadrasle čak i takvo preglomazno sveučilište. Još je teže iz pozicije tih istih ljudi shvatiti da će visoko obrazovanje u postindustrijskom društvu 21. st. postati gotovo isto toliko potrebno i rašireno kao što je svojedobno elementarno obrazovanje bilo potrebno prvotnome industrijskom društvu masovne produkcije i potrošnje u 19. st. Elementarno je obrazovanje postalo obvezno kada je apsolutnoj Državi/Naciji postao potreban pismeni vojnik, radnik i potrošač masovne ideologije, dok složeni proizvodni procesi i potreba za kvalificiranim potrošačem postindustrijskoga društva čine izglednim gotovo obvezno visoko obrazovanje.

Iako sumnjam da su tvorci Hrvatskih studija doista vodili računa o ovome o čemu

otprije postoji Klub studenata povijesti na Filozofskom fakultetu, da je tradicija studentskih klubova tamo vrlo stara, da je taj klub učlanjen u Međunarodnu udrugu studenata povijesti. Kolege na Hrvatskim studijima jednostavno su sebe proglasile za jedine studenata povijesti na Zagrebačkom sveučilištu!

U raspravi o Hrvatskim studijima valja imati na umu da su prilikom njihova formiranja prekršene brojne zakonske odredbe. To što vijeće Studija sada tvrdi suprotno nije istina. Dovoljno je spomenuti da o programu studija nije raspravljao Senat sveučilišta. Nelegalnosti idu i dalje, sve do toga da mnogi nastavnici nemaju nastavnih zvanja, pa nemaju niti pravo predavanja i držanja ispita, a ima i onih koji drže seminare, a da nemaju niti magisterij.

Nezakonitosti je toliko, da se već postavilo pitanje legalnosti diploma izdanih na Hrvatskim studijima. Nadam se da to pitanje neće nitko ozbiljno postaviti, jer studenti nisu krivi za to što se dogodilo, ali mi se čini da budućnost Studija ne može biti upitna. Treba ih ukinuti, i to na taj način da se ne odobravaju daljnji upisi, ali da se upisanima omogući da diplomiraju na Hrvatskim studijima, ili negdje drugdje. U međuvremenu, nastavnici u svojim pravima i obvezama moraju biti izjednačeni na cijelom Sveučilištu, što podrazumijeva izbore u nastavna zvanja, istu satnicu i jednake honorare za isti posao. Siguran sam da će mnogima koji sada rade "iz čistog entuzijazma" i "želje za poticanjem konkurencije" elan naglo splasnuti, pa da će opet nastavnici s Filozofskog fakulteta morati uskakati da spase stvar.

sam govorio (mislim da je primarni cilj stvaranja Hrvatskih studija bilo instaliranje konkurencije duboko ideologiziranim Filozofskom fakultetu), ono što su stvorili ipak bi moglo poslužiti kao odgovor na zahtjeve novoga doba. Današnja znanstvena razina programa i nastave, a mogu govoriti kvalificirano samo o Povijesti, posve je zadovoljavajuća. Pretežiti dio profesora su ljudi srednje generacije neopterećeni neugodnim balastom kreativnoga sudjelovanja u dogradnji i čuvanju nekadašnjega totalitarnog sustava. Broj studenata s kojima radimo takav je da omogućuje osobni i izravni kontakt i podržavanje individualnoga kreativnog napora. Sve to vodi ka zaključku da je cijela ova kampanja pokrenuta sa samo jednim ciljem - osobnim frustracijama pojedinih profesora s Filozofskoga fakulteta valjalo je dati društveno prihvatljivu formu i time pretvoriti te osobne frustracije u društvene probleme! Bit će zanimljivo na sve to osvrnuti se kroz godinu dana kada se prašina slegne, bez obzira na ishod.